

Професійний аналіз та рекомендації внутрішнього аудитора можуть допомогти керівникам поглянути на діяльність кредитної спілки під іншим кутом зору. Так, аудитор, розуміючи особливості функціонування кредитної спілки, знаючи особливості системи внутрішнього контролю та інформаційні технології, що застосовують в кредитних спілках, дає оцінку ефективності менеджменту (управління) кредитної спілки і конкурентоспроможності її на ринку.

Вважаємо, що проведення внутрішнього аудиту надасть можливість виявляти економічно неефективні операції або процеси, які не досягають на практиці визначених цілей. Оптимізація таких процесів значно зменшить витрати кредитних спілок. Тому внутрішнім аудиторам необхідно зосередити увагу на особливостях діяльності кредитних спілок як фінансових установ, а також аналізувати велику кількість різних управлінських рішень.

Висновки і пропозиції подальших досліджень. З викладеного матеріалу можна зробити висновок, що розвиток внутрішнього аудиту нині на стадії зародження. Для його функціонування є певна початкова база, яка за деяких удосконалень може стати основою служби внутрішнього аудиту кредитної спілки. Подальші наукові розробки проблем методики та організації внутрішнього аудиту кредитних спілок забезпечать ефективну роботу такої контрольної служби.

1. Про кредитні спілки: Закон України від 20.12.2001 р. № 2908-III. 2. Методичні рекомендації щодо проведення внутрішнього аудиту фінансових установ: Розпорядження Держфінпослуг 27.09.2005 р. № 4660. 3. Бутинець Ф.Ф. Аудит / Ф.Ф. Бутинець. – 2-ге вид., перероб., доп. – Житомир: ПП «Рута», 2002. 4. Войцехівський С.В. Бухгалтерський облік в кредитних спілках / С.В. Войцехівський. – К.: Міжнародний ін-т інноваційних наукових та освітніх технологій, 2004. – 320 с. 5. Войцехівський С. В. Організація і методика аудиту в кредитній спілці. 6. Гончарук Я.А. Аудит: навч. посіб. / Я.А. Гончарук, В.С. Рудницький – К.: Знання, 2007. – 443 с. 7. Дорош Н.І. Аудит: Теорія і практика / Н.І. Дорош. – К.: Знання, 2006.- 495 с. 8. Немченко В.В. Практичний курс внутрішнього аудиту: підручник / В.В. Немченко, В.П. Хомутенко, А.В. Хомутенко; за ред. В.В. Немченко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 240 с. 9. Рудницький В.С. Внутрішній аудит: методологія і організація. / В.С. Рудницький – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – 104 с. 10. Савченко В. Я. Аудит: навч. посіб. / В.Я. Савченко — К.: КНЕУ, 2005. — 322 с.

УДК 658.153:657.4

М.М. Нашкерська, Н.О. Литвиненко
Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра обліку та аналізу

ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПОТОЧНОЮ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ

© Нашкерська М.М., Литвиненко Н.О., 2012

Розглянуто забезпечення процесу управління поточною дебіторською заборгованістю обліковою інформацією. Досліджено особливості оцінки та класифікації поточної дебіторської заборгованості та її вплив на процес управління.

In this article the question of management an account receivable is considered from the point of view influence on liquidity and profitability of enterprise. The features of forming of credit policy of enterprise are investigated.

У сучасних умовах господарювання необхідно глибоко аналізувати усі фактори, які впливають на кінцеві результати діяльності підприємства. Більшість вітчизняних підприємств, у котрих в останні роки діяльності погіршилися основні фінансово-економічні показники, у структурі оборотних активів мали високу частку протермінованої дебіторської заборгованості. Така ситуація

призводить до виникнення дефіциту власних оборотних коштів, потреби у залученні додаткових фінансових ресурсів ззовні, нарощуванні кредиторської заборгованості тощо. Криза неплатежів між підприємствами, яка існує вже тривалий час, є основною причиною втрати підприємством платоспроможності та ліквідності, а з часом і банкрутства. Через це актуальним є впровадження на підприємстві ефективної системи управління грошовими потоками, в якій вагоме місце належить управлінню дебіторською заборгованістю. Адже через управління дебіторською заборгованістю можна впливати на обсяг прибутку підприємства, його ліквідність і платоспроможність, а відповідно і на ризики, з ними пов'язані. Водночас у процесі управління дебіторською заборгованістю виникає проблема достовірності та повноти її інформаційного забезпечення. Відповідно, рівень ефективності управління грошовими потоками підприємства, зокрема дебіторською заборгованістю, визначається рівнем повноти і достовірності даних бухгалтерського обліку, досконалістю його методології.

Питання управління дебіторською заборгованістю розглянуто у працях вітчизняних науковців: І. Бланка, М. Коробова, В. Пономаренко, А. Поддєрьогіна, І. Яремка, Л. Коваленко, Г. Партин та інших.

Проблемам бухгалтерського обліку та аналізу дебіторської заборгованості присвячена низка праць вітчизняних й іноземних учених: Ф. Ф. Бутинця, М. Білика, С. Ф. Голова, Р. Грачової, З.В. Гуцайлюка, А.Г.Загороднього, О. Д. Заруби, В. В. Ковальова, В. Костюченко, Н.М. Малюги, М.С. Пушкаря, Г. В. Савицької, В. В. Сопка, А. Твердомеда, С. Хенка, К. Хувера, Р.Л. Хом'яка, М. Г. Чумаченка, А. Шаповалової та ін.

Процес управління дебіторською заборгованістю полягає в оптимізації загальної величини дебіторської заборгованості та забезпеченні своєчасної інкасації боргу [3].

Управління дебіторською заборгованістю поділяють на такі етапи [1]:

1. Аналіз дебіторської заборгованості підприємства в попередньому періоді. На цьому етапі здійснюється: вивчення рівня загальної суми дебіторської заборгованості, її динаміки; визначення періоду інкасації дебіторської заборгованості, коефіцієнта оборотності; вивчення складу дебіторської заборгованості за її видами та аналіз динаміки її складових; вивчення складу дебіторської заборгованості за термінами її погашення; аналіз складу протермінованої заборгованості, причин її виникнення; оцінка безнадійних боргів підприємства тощо.

2. Вибір типу кредитної політики підприємством стосовно своїх покупців (помірна, консервативна, агресивна). Формування принципів кредитної політики стосовно покупців продукції (полягає у виборі форми реалізації продукції – товарний або споживчий кредит).

3. Визначення можливої суми фінансових коштів для інвестування у дебіторську заборгованість за товарним (комерційним) і споживчим кредитами. Для цього можливу суму оборотного капіталу, спрямованого у дебіторську заборгованість, розраховують за формулою (1):

$$OK_{дз} = (OP_k * K * (ППК + ПР)) / 360, \quad (1)$$

де $OK_{дз}$ – необхідна сума оборотного капіталу, спрямованого у дебіторську заборгованість; OP_k – запланований обсяг реалізації у кредит; K – коефіцієнт співвідношення собівартості та ціни продукції; $ППК$ – середній період надання кредиту клієнтам, днів; $ПР$ – середній період протермінування платежів за наданим кредитом, днів.

Зважаючи на отримані результати розрахунків, підприємство може оцінити, чи достатньо у нього фінансових можливостей щоб інвестувати розраховану суму грошових засобів у повному обсязі. Якщо ж ні, то необхідно корегувати кредитні умови, зменшуючи термін кредитування чи обсяги реалізації продукції у кредит. Другий варіант, як правило, прийнятніший для обох сторін.

4. Формування системи кредитних умов. На цьому етапі розраховують:

– термін надання кредиту (кредитний період);

– розмір наданого кредиту (кредитний ліміт);

– вартість надання кредиту (система цінових знижок у разі негайних розрахунків за придбану продукцію);

– система штрафних санкцій за протермінування виконання зобов'язань покупцями.

5. Формування стандартів оцінки покупців і диференціація умов надання кредиту. В основу оцінки покупців покладено визначення їх платоспроможності. Її елементи такі:

- визначення системи характеристик, що оцінюють кредитоспроможність окремих груп покупців;
  - формування й експертиза інформаційної бази оцінювання кредитоспроможності покупців;
  - вибір методів оцінювання окремих характеристик кредитоспроможності покупців;
  - групування покупців продукції за рівнем кредитоспроможності;
  - диференціацію кредитних умов відповідно до рівня кредитоспроможності покупців.
6. Формування процедури інкасації дебіторської заборгованості. Н цьому етапі визначають:
- терміни і форми попереднього і наступного нагадувань покупцям про дату платежів;
  - можливості й умови пролонгації боргу за наданим кредитом;
  - умови порушення справи про банкрутство неспроможних дебіторів.
7. Забезпечення використання на підприємстві сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості. Основними формами рефінансування дебіторської заборгованості є:
- факторинг;
  - облік векселів, виданих покупцями продукції;
  - форфейтинг.

8. Побудова ефективних систем контролю за рухом і своєчасною інкасацією дебіторської заборгованості. Одним з видів таких систем є “Система АВС” стосовно до портфеля дебіторської заборгованості підприємства. До категорії “А” входять найбільші і сумнівні види дебіторської заборгованості (так звані “проблемні кредити”); до категорії “В” – кредити середніх розмірів; до категорії “С” – інші види дебіторської заборгованості, що серйозно не впливають на результати фінансової діяльності підприємства.

Для ефективного здійснення усіх етапів управління дебіторською заборгованістю надзвичайно важливо, щоб результати, отримані під час власне першого етапу були об’єктивним і достовірними. Адже саме за результатами аналізу стану дебіторської заборгованості здійснюють усі наступні етапи управління.

Відповідно, для ефективного управління дебіторською заборгованістю необхідна повна, достовірна та неупереджена інформація про динаміку обсягів, структуру дебіторської заборгованості за різними видами.

Основним інформаційним джерелом для аналізу та управління дебіторською заборгованістю є дані бухгалтерського обліку.

Методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та її розкриття у фінансовій звітності визначаються Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість». Крім того, відображаючи в обліку та фінансовій звітності дебіторську заборгованість, необхідно враховувати вимоги інших П(с)БО:

- П(с)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»;
- П(с)БО 2 «Баланс»;
- П(с)БО 14 «Оренда»;
- П(с)БО 15 «Дохід»;
- П(с)БО 19 «Вплив зміни валютних курсів»;
- П(с)БО 23 «Розкриття інформації щодо пов’язаних сторін».

Також враховують Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій.

Важливим інформаційним джерелом, що забезпечує управління дебіторською заборгованістю, є:

- первинні документи, що є підставою для облікових записів щодо дебіторської заборгованості;
- дані синтетичного та аналітичного обліку;
- форма розрахункових операцій, що використовує підприємство (оплата грошовими коштами, вексями, застосування бартерних операцій тощо);
- оцінки дебіторської заборгованості;
- розрахунок сумнівних боргів;
- класифікація дебіторської заборгованості та наявність необхідних відповідних роз’яснень у примітках до фінансової звітності.

Для того, щоб визначити обсяг поточної дебіторської заборгованості, найчастіше використовують дані Форми №1 «Баланс», методологічною основою для розрахунку яких є П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість».

Проте тут виникає декілька проблемних ситуацій, котрі стосуються оцінки поточної дебіторської заборгованості.

Так, згідно з П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», поточна дебіторська заборгованість – сума заборгованості, що виникає в ході нормального операційного циклу чи буде погашена впродовж 12 місяців з дати балансу.

Але дуже часто трапляється, що операційний цикл перевищує 12 місяців, а отже, в статтях поточної заборгованості відображають суми, які підприємство очікує отримати після 12 місяців.

З метою отримання достовірної інформації про стан розрахунків під час аналізу доцільно окремо розраховувати ту частину дебіторської заборгованості, яка виникла в ході нормального операційного циклу, але буде одержана через 12 місяців від дати балансу.

Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги виникає, коли підприємство реалізує продукцію (товари, роботи, послуги) в кредит (з відтермінуванням платежу). Відповідно до П(С)БО № 10 «Дебіторська заборгованість» дебіторську заборгованість визнають активом у випадку, якщо виконуються такі умови [4]:

- імовірне одержання підприємством майбутніх економічних вигод;
- суму дебіторської заборгованості можна вірогідно визначити.

Згідно з П(С)БО № 15 «Дохід» таку дебіторську заборгованість визнають активом одночасно з визнанням доходу від реалізації товарів, робіт і послуг за наявності всіх наведених умов [5]:

– покупцеві передані ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію (товар, інший актив);

– підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією (товарами, іншими активами);

– суму доходу (виручку) можна достовірно визначити;

– є впевненість, що в результаті операції збільшаться економічні вигоди підприємства, а витрати, пов'язані з цією операцією, можна достовірно визначити.

Структурують поточну дебіторську заборгованість в процесі аналізу відповідно до її класифікації за об'єктами. За цією ознакою поточна дебіторська заборгованість класифікується так:

1. Дебіторська заборгованість, що пов'язана з реалізацією товарів, робіт, послуг і поділяється на:

– дебіторську заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги (рахунок 36);

– векселі, отримані в забезпечення дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги (рахунок 34).

2. Дебіторська заборгованість, що не пов'язана з реалізацією товарів, робіт, послуг, а виникає внаслідок здійснення інших операцій, складається з:

– дебіторської заборгованості за розрахунками з бюджетом (рахунок 64);

– дебіторської заборгованості за виданими авансами (рахунок 371);

– дебіторської заборгованості за нарахованими доходами (рахунок 373);

– дебіторської заборгованості за внутрішніми розрахунками (рахунки 377, 682, 683);

– іншої дебіторської заборгованості (рахунки 372, 374, 375, 376, 377, 63, 65, 68).

За цією класифікаційною ознакою поточна заборгованість відображається у балансі і на відповідних рахунках бухгалтерського обліку, котрі формують інформаційну базу аналізу.

Згідно з П(С)БО10 «Дебіторська заборгованість» поточна дебіторська заборгованість, яка є фінансовим активом (крім придбаній заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), включається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю.

Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості – це сума поточної дебіторської заборгованості за винятком резерву сумнівних боргів. Для визначення чистої реалізаційної вартості на дату балансу обчислюється величина резерву сумнівних боргів.

Сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість щодо її погашення боржником [4]. Резерв сумнівних боргів створюють за результатами інвентаризації заборгованості підприємства. Оцінка заборгованості полягає в прийнятті рішення про те, чи можна вважати її сумнівною.

Величину резерву сумнівних боргів визначають на підставі:

- платоспроможності окремих дебіторів;
- питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на умовах наступної оплати;
- на основі класифікації (періодизації) дебіторської заборгованості.

Підприємство самостійно вибирає метод визначення резерву, а також тимчасових інтервалів для періодизації заборгованості, оскільки П(с)БО 10 сьогодні нічого не говорить про визначення періодів непогашення, за якими повинна проводитися ця класифікація.

Незалежно від того, який метод розрахунку резерву сумнівних боргів буде обраний, підприємству потрібно класифікувати поточну дебіторську заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги за строками непогашення, оскільки ця інформація розкривається у Примітках до фінансової звітності і необхідна менеджменту підприємства для прийняття управлінського рішення.

Класифікація дебіторської заборгованості здійснюється групуванням дебіторської заборгованості за строками її непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи. Коефіцієнт сумнівності встановлює підприємство на підставі фактичної суми безнадійної дебіторської заборгованості за попередні звітні періоди. Коефіцієнт сумнівності, як правило, зростає зі збільшенням строків непогашення дебіторської заборгованості [4].

Резерв сумнівних боргів визначається як сума добутоків поточної дебіторської заборгованості відповідної групи та коефіцієнта сумнівності відповідної групи. Нарахована сума резерву сумнівних боргів за звітний період відображається у звіті про фінансові результати у складі інших операційних витрат [4].

Для цілей управління дебіторською заборгованістю ця інформація є надзвичайно важливою. Але формування резерву сумнівних боргів не впливає на величину прибутку до оподаткування у податковому обліку, відповідно більшість підприємств не нараховує його (оскільки цей процес є трудомістким і потребує великих витрат часу). Це питання потребує законодавчого вирішення і тут доцільно скористатися досвідом інших країн, зокрема Росії. Відповідно до податкового законодавства Росії витрати на формування резерву сумнівних боргів зменшують об'єкт оподаткування податком на прибуток.

Цікавим є метод обчислення резерву сумнівних боргів, який запропонувала І.О. Власова. Він полягає у тому, що необхідно виокремити сумнівну заборгованість із загальної суми дебіторської заборгованості, яка є «нормальною», та одночасно виявити суму безнадійної заборгованості на звітну дату. Сумнівну заборгованість розподілити за групами залежно від термінів непогашення (кількість груп за періодами несплати боргу визначають в обліковій політиці). Знайти коефіцієнти сумнівності (K_{ci}) для кожної групи за формулою (2):

$$K_{ci} = \frac{\text{Термін прострочення боргу (в днях або в місяцях)}}{\text{Термін позовної давності (в днях або в місяцях)}} \quad (2)$$

Суму резерву сумнівності необхідно розраховувати спочатку для кожної групи (для окремих боржників) як добуток суми боргу на відповідний коефіцієнт, а потім загальну суму резерву [2].

З метою отримання достовірної інформації про стан поточної дебіторської заборгованості із фінансової звітності, на нашу думку, доречною і логічною є пропозиція І.О. Власової щодо перерозподілу рядка 161 «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги за первісною вартістю» у формі №1 «Баланс». Так, І.О. Власова пропонує розподілити рядок 161 «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги за первісною вартістю» на два:

- «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги за первісною вартістю, термін сплати якої не настав» та
- «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги за первісною вартістю, не сплачена в належний термін».

У такому разі у розрахунку суми дебіторської заборгованості за чистою реалізаційною вартістю братиме участь тільки остання стаття. В результаті користувачі фінансової звітності

отримають надзвичайно важливі показники: суму “нормальної” дебіторської заборгованості, сумнівну заборгованість, а також ту її частину, яка вже зарезервована [2].

Для забезпечення менеджменту підприємства якісною і своєчасною інформацією потребують змін і реєстри аналітичного і синтетичного обліку дебіторської заборгованості. Так, у Журналі № 3 ведеться облік і дебіторської кредиторської заборгованості. Журнал і відомості до нього повинні мати таку табличну побудову, щоб управлінець міг самостійно отримати інформацію про стан розрахунків з кожним дебітором.

Загалом ефективність прийняття управлінських рішень, а відповідно і фінансово-економічних результатів діяльності підприємства, залежить від якості інформаційної бази, що формується у бухгалтерському обліку. Відповідно, побудова обліку на підприємстві повинна орієнтуватися на забезпечення користувача передовсім управлінського персоналу достовірною вчасною і необхідною інформацією.

1. Бланк И.Ф. *Основы финансового менеджмента: у 2 т.* – К.: Эльга, Ника-Центр, 2007. 2. Власова І.О. *Облік розрахунків з дебіторами та кредиторами: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.06.04 – бухгалтерський облік, аналіз і аудит / І.О.Власова.* – Донецький державний університет економіки і торгівлі ім. М.Туган-Барановського. – Д., 2005. – 23 с. 3. Партин Г.О., Селюченко Н.Є. *Фінансовий менеджмент: навч. посіб.* – Л.: НУ «Львівська політехніка», 2010. – 332 с. 4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 “Дебіторська заборгованість”: Наказ Міністерства фінансів України № 92 від 27.04.2000 р. 5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 „Дохід”: Наказ Міністерства фінансів України № 163 від 07.07.1999 р.

УДК 657.37

А.В. Озеран, М.О. Вовк

Державний вищий навчальний заклад
“Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана”

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЗВІТНОСТІ ЗА СЕГМЕНТАМИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА

© Озеран А.В., Вовк М.О., 2012

Розкрито історичні аспекти розвитку звітності за сегментами, її ролі на різних етапах розвитку регулюючих стандартів відповідно до світового досвіду, що дало змогу сформулювати пропозиції щодо внесення змін у вітчизняний П(С)БО 29.

The paper reveals the historical context of segment reporting, the role it performed on different stages of the development of regulatory standards within the boundaries of the international experience. The obtained results allowed the authors to formulate proposals for changes in the domestic Standart of Accounting 29.

Вступ. Формування інформації про звітні сегменти є невід’ємною складовою фінансової звітності підприємства та його управління. Її мета – надати користувачам інформацію про різні види господарської діяльності підприємства. Так, різні групи користувачів мають різні потреби. Наприклад, уряд країни, в якій розміщена частина підприємства – звітний сегмент за географічною ознакою, буде зацікавлений у ефективності лише його функціонування, а не всього суб’єкта господарювання. Користувачі, постачальники та кредитори зацікавлені лише в діяльності того дочірнього підприємства, з яким в них сформовані контрактні зобов’язання. Інформація про звітні сегменти не завжди сформована так, щоб задовольнити всі без винятку інформаційні потреби, проте її наявність може істотно допомогти у цьому. Отже, в останні роки в теорії і практиці